

ALEKSANDER GIEYSZTOR
Warszawa

HONORI ET MERITIS DEDICANS ILLUM LIBRUM TUIS (Martialis 5.2.2)

Pierwszą publikację Jerzego Kłoczowskiego stanowił artykuł o powstaniu na Mokotowie, karta z Jego żołnierskiego życia i Jego pożegnanie z bronią. Do wspomnień tych powrócił, gdy niedawno powstała sposobność przywrócenia pamięci zbiorowej owego czasu i wprowadzenia go do świadomości tych, których wtedy jeszcze być nie mogło na naszym polskim padole walki, krwi, bólu i dzielności.

Nie zajął się jednak historią najnowszą, ale tym okresem, który tworzy połowę naszych dziejów narodowych, to znaczy średniowieczem. Zajął Go ono przy walnej pomocy znakomitych mediewistów poznańskich, spośród których styl i osobowość Kazimierza Tymienieckiego zaważyły na Nim, jak się wydaje, najmocniej i najtrwalej. Z własnego wyboru ukształtował sobie jeden z głównych nurtów badawczych, badania monastyczne. Zwrócił się najpierw ku zakonowi kaznodziejskiemu. Powracał doń wielokrotnie, uległszy fascynacji intelektualnej zarówno sprawą *vita activa* predykanów, jak wyźłobioną duchowością tych, co chowali pamięć swego komunikatu regularnego przy poddaniu się rygorom wspólnoty monastycznej. W połowie naszego stulecia Śląsk i Pomorze stały się polem intensywnego polskiego zagospodarowywania naukowego, a pod piórem Jerzego Kłoczowskiego – także ich dominikański habit. Rozwinął jego fałdy na całą prowincję polską i na całość dziejów, wychodząc ze średniowiecza w czasy nowe. Wykonał wiele studiów, napisał ich syntezę.

Równoległe poszły badania nad eremitami i zgromadzeniami kanonicznymi, nad cystersami i franciszkanami różnej postaci. Powstawały kolejne sumy wiedzy o polskim życiu zakonnym. Co wyróżniało od razu Jego pisarstwo o dziejach Kościoła, to dbałość erudycyjna, spojrzenie porównawcze, troska o wpisywanie każdego zjawiska i ciągu zjawisk w ich konkret społeczny i kulturalny. Na półmetku dotychczasowej w tym nurcie roboty powstał ważki tom o wspólnotach chrześcijańskich (1964), o grupach życia wspólnego w chrześcijaństwie zachodnim od starożytności do schyłku wieków średnich. To synteza naukowa, a zarazem przykład rozumienia historiograficznego i współodczuwania przedmiotu studiów. Potem podjął inicjatywę i prowadził od podstaw źródłowe rozpoznawanie całego życia zakonnego w Rzeczypospolitej aż do drugiej wojny światowej, przynoszące sesje i tomy zbiorowe, przysporzenia wiedzy i doświadczenia metodyczne.

Atlas historyczny Kościoła w Polsce, zarysowany w Jego programowym artykule w roku 1958, przedsięwzięcie pracowite z wielu ubocznymi zyskami badawczymi, znalazł się w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim na dobrej drodze. Historycy zrzeszeni wokół inicjatora i kierownika wiele zasłużyli się dla przestrzennego widzenia zjawisk historycznych, podtrzymując wieloletnim swoim trudem realizację zamiaru. Z tej samej szkoły myślenia i współpracy wyszły dwutomowe studia nad historią Kościoła katolickiego w Polsce (1966–1969), dzieło wieloautorskie, które stało się zarówno podsumowaniem stanu znajomości rzeczy, jak i ambitnym programem prac do wykonania. Redaktorskie pióro Jerzego Kłoczowskiego określiło to zadanie tak, że nadal obowiązuje: „położenie nacisku na historię Kościoła jako historię ludzi, swoistej społeczności mieszczącej się w ramach społeczeństwa globalnego, kieruje naszą uwagę przede wszystkim na strukturę organizacyjną tej społeczności”, a to aby przejść do spraw życia i świadomości ludzi przynależnych do Kościoła. Własne Jego prace w tym nurcie zajęły poczesne miejsce w odnowieniu pytań stawianych znanym i nie rozpoznanym dotąd źródłom. Wprowadziły one w nasze pole widzenia analogiczny kwestionariusz rodzący się współcześnie i dyskutowany w nauce obcej, głównie francuskiej, z którą zawiązał On najtrwalszy kontakt.

Nie mogło w tym dorobku zabraknąć zagadnień kultury, zwłaszcza religijnej, zarówno europejskiej w ogólności, jak polskiej. Esej o Polsce w kulturze Europy późnego średniowiecza (1972) położył nacisk na powolną ciągłość przemian świadomości ludzi żyjących w otocze kultury tradycyjnej, a przecież – przemian doniosłych dla doby nowożytnej. Swoją refleksją syntetyczną, podobnie jak programem studiów analitycznych nad zakonami nowożytnymi, Jerzy Kłoczowski buduje most między etykietami okresów, postulując całościowe ujmowanie tego, co można by nazwać polskim i europejskim *ancien régime*, starym porządkiem także w kulturze, ideach i mentalności.

Wreszcie – historia globalna: polityczna i społeczna, państwowa i prawna, Kościoła i kultury, ujęta w spójną strukturę obszaru i czasu tak, aby dojrzeć w nich można zarówno obumieranie starego, jak i nowe otwarcia i zwroty stanowcze prowadzące w konsekwencjach aż do progu teraźniejszości. Wyboru epoki i miejsca dla takiej szerokiej syntezy dochodził Jerzy Kłoczowski kilkunastu artykułami komparatystycznymi, paru przybliżeniami polskimi i obcojęzycznymi. Żywe dotąd korzenie narodowych kultur, jak pisał, sięgają w naszej części kontynentu wieków XIV i XV. *Europa słowiańska* tego czasu – z enklawami węgierską, rumuńską i litewską – to dzieło, które otworzyło rok jubileuszowy Autora, pokazując Jego diapazon historiograficzny.

Wśród wielu spraw, które jesteśmy Mu winni, trzeba jeszcze wymienić przynajmniej Jego starania, aby nauka polska znalazła należne sobie miejsce wśród historyków świata i Europy. Uporczywym wysiłkiem wprowadził się wraz ze swym środowiskiem w równoprawne partnerstwo z prądującymi w historii Kościoła ośrodkami badawczymi, naukowo-dydaktycznymi i publikacyjnymi.

Książka niniejsza to podziękowanie za tworzenie i działanie, za postawę, za wysokiej próby ład serca, woli i umysłu, podziękowanie, które łączy się z życzeniami, aby Jego stały się udziałem długie odtąd dalsze lata, najpiękniejsze lata dla

humanisty, który w nich może pomnażać i zbierać plon wieloletniej wypracowanej kumulacji wiedzy, i mądrości z niej korzystania.

HONORI ET MERITIS DEDICANS ILLUM LIBRUM TUIS

(Martialis 5.2.2)

Summary

The author characterizes Jerzy Kłoczowski's scientific way and his scientific work. In 1944 he took part in Warsaw uprising. He studied in Poznań and he was a student of Kazimierz Tymieniecki, an outstanding medievalist. He took interest in the history of monastic communities, first the Dominicans and then, in general, orders in Europe and in Poland. In 1958 he started on the works concerning the Historical Atlas of the Church in Poland. He is a member of the editorial staff of many basic collective works, dealing mainly with the history of the Church. He edited a synthetical work *Slavic Europe*. He entered into a close contact especially with French science. In his numerous works and essays he focuses our attention on the problem of man in history. His various works have been published not only in Polish but also in other West-European languages.